

Viziuni ale oraşului ideal: principii de viaţă urbană / Visions of the ideal city: urban life principles

Andrada Eftime,

doctorand, Şcoala Doctorală de Urbanism, Universitatea de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu”, Bucureşti, România);

Abstract. The search for the ideal city appears in all cultures. This search is almost always associated with the criticism of existing conditions and with the search for new solutions. Consequently, the story of the ideal city is as vivid as it is varied. It is a story of many plans, a story of lack of modesty, a story of hope – hope that such a complex device could be designed in the human mind. It has always helped to illustrate how people and society can improve and inspire change and how man felt that the environment should be modeled to achieve perfection. The visions of the ideal city were driven by a strong impulse to transform the relationship with the urban space. They challenged the prevailing conditions and problems of the cities of that period and sought to produce good spaces for living environments. Thus, it has found its reflection in urban planning.

Key words: ideea, multipli(city), utopia, imaginary, imagination, harmony

1. Introducere

Ideea este baza de la care porneşte orice concepţie arhitecturală sau urbanistică. Cuvântul *idee* se regăseşte în limba greacă ca şi *idea* sau *eidos* iar în limba latină ca şi *idea*; Ideea este definită ca „*orice produs al activităţii mentale, existent în mental ca obiect al cunoaşterii sau al gândului; un obiect al cunoaşterii sau a credinţei; gând, concepţie, noţiune; mod de gândire*”¹. Ruth Eaton susţine, însă, că sensul platonice al cuvântului idee este cel preponderent în definirea oraşului ideal.² În filozofia platonice, *idea* – tradusă ca *formă, configuraţie* îşi găseşte analogia în cuvântul *vedere* – *acel ceva văzut nu de ochiul fizic, ci de cel mental*. Cu alte cuvinte, *idea* este tradusă ca *acel ceva ce demenează o formă generală sau ideală, un pattern absolut, o existenţă eternă şi esenţă intangibilă a lucrului sensibil în lumea pe care o locuim*.

Astfel, idealul este un tip de idee, dezvoltat pe vasta cunoaştere a gândirii şi pe experimentele celorlaţi. Este un rezultat al activităţii mentale a individului. Idealul este constrâns de un set de condiţii în timp şi spaţiu şi se bazează pe o viziune a prezentului îmbinată cu una a trecutului şi în acelaşi timp concentrată pe viitor. Îmbinarea trecutului, prezentului şi viitorului are posibilitatea de a îmbogăţi modul de gândire dintre speculativ şi real, dintre ce a fost, ce este şi ce va fi.

Utilizarea platonice a termenului de ideal, formează premisele oraşului ideal. Convingerea că ideile şi implicit idealul aparţin unor elite capabile de înţelegere, au condus viziunile oraşului cât mai aproape de căutarea armoniei.

¹ Murray et al 1928: „*Any product of mental apprehension or activity, existing in the mind as an object of knowledge or thought; an item of knowledge or belief; a thought, conception, notion; a way of thinking*”

² Eaton 2002

Reinventarea realității ideale își găsește expresia cel mai frecvent în *utopie*³. Discuția despre utopianism ar putea părea pe de o parte periculoasă, având în vedere lunga istorie a dezastrelor și a schemelor opresive care au rezultat din planurile sale. În plus, accentul său pe speranță și imaginație ar putea părea o distragere în comparație cu preocupările actuale.

Cu toate acestea, Karl Mannheim considera utopia o necesitate: „*Odată cu renunțarea la utopii, omul [omenirea] ar pierde voința pnetru a modela istoria și, prin urmare, abilitatea sa de a o schimba.*”⁴

Există o serie de lucrări care tratează problematica orașului ideal. Cele mai cuprinzătoare sunt *The Ideal City in its Architectural Evolution* de Helen Rosneau, *Städte in Utopia* de Hanno-Walter Kruft și *Die ideale Stadt* de Ruth Eaton. Toate aceste trei cărți⁵ văd orașul ideal ca un imaginar realizabil, care dorește să sublinieze problemele actuale. În timp ce Rosneau și Eaton se concentrează asupra planurilor și viziunilor unor astfel de orașe, Kruft examinează dezvoltarea din opt orașe de la planurile inițiale de realizare la modul real de a locui în astfel de orașe. Cu toate acestea, în general, literatura de față neglijează tema principiilor vieții urbane ideale. Articolul de față își propune să acopere acest gol.

2. Metodologie

Pornind de la premisa că planificarea urbană este suficient de puternică încât să producă sau să anuleze calitatea vieții, organizarea ideală a mediului înconjurător ar putea fi rezultatul aplicării unui set de reguli care reflectă diferite principii și calități ale mediului înconjurător. În acest fel, designul poate fi privit ca o încercare de a da formă unui mediu ideal.

Pentru identificarea principiilor cheie se propune vizualizarea modelelor de orașe care s-au dovedit a fi cele mai semnificative și mai influente iar analiza lor va stabili care elemente au păstrat principiile omniprezente în diferite medii și timp. Prin urmare, se intenționează ca viziunile vizate în această lucrare să ofere o resursă importantă pentru catalizarea și gândirea potențialului perspectivelor asupra orașulelor viitoare mai pe larg. Pornind de la premisa că viziunile asupra unui oraș ideal sunt definite în mare măsură de valorile dominante și legitimate prin planificarea discursului sau prin prezentări. Acest lucru permite o arie limitată de „sensibil”, mai exact de vise, opțiuni despre ceea ce constituie „durabil”, „sănătos”, „competitiv” sau chiar „creativ”. Idealul este astfel constant în curs de negociere. Prin urmare, o sarcină cheie de la început a fost identificarea unor categorii adecvate de orașe pentru a stabili o taxonomie, desi mai degrabă flexibilă decât absolută. Acest aspect a

³ Termenul de *utopie* a fost inventat de thomas More ca un neologism a sec. al XVI-lea având rădăcini grecești. El este derivat dintr-o combinație de două cuvinte grecești *ou* (non) și *topos* (loc), astfel traducerea liberă a cuvântului utopie ar fi *non loc*. În cazul în care considerăm traducerea ca fiind derivat din cuvântul greces *eu* (bun), semnificația utopiei devine *loc bun*. Luând împreună cele două înțelesuri, putem defini utopia ca *un loc bun ce nu are loc*.

⁴ Mannheim 1954 p. 78: "*With the relinquishment of utopias, man [sic humankind] would lose his will to shape history, and there with his ability to change it.*"

⁵ Rosneau 2010, Kruft 1989, Eaton 2002

condus în mod firesc la discuții cu privire la ce material ar trebui inclus. În plus, a fost important ca înțelegerea comparativă să poată fi evidențiată pe parcursul lucrării prin mijloace grafice.

Parcursirea sistemică a lucrărilor de specialitate, s-a axat pe surse primare de documentare, a fost orientată către identificarea teoriilor relevante și pe sintetizarea lor, pe de o parte, iar pe de altă parte, către identificarea unor elemente și principii evidențiate în lucrare.

Având în vedere faptul că orașul ideal are diferite interpretări în funcție de domeniu – sociologie, economie, urbanism și arhitectură precum și diverse interpretări în funcție de perioada și societatea în care este descris acel ideal, rezultând o multiplicitate a orașului ideal, lucrarea de față își propune o clarificare parțială a problemei, concentrându-se asupra contribuției idealului în principiile de viață urbană.

3. Orașul ideal

3.1. Orașul drept și virtuos – principii de organizare socială

În antichitate, orașul a fost o celebrare a cosmosului, omagiul omului către zei. Platon considera că administrarea orașului ar trebui dată filozofilor și afirma că atingerea idealului nu se va realiza decât printr-o administrare înțeleaptă a acestuia. El considera că dimensiunea orașului ar trebui să permită interacțiunea dintre toți locuitorii săi.⁶

Farabi considera că perfecțiunea finală poate fi obținută prin intermediul societății civile. În opinia sa, o societate perfectă (utopia) este o locație de creștere, conștientizare și misticism, iar perfecțiunea poate fi atinsă numai de către oamenii care locuiesc în această utopie.⁷

Pentru Platon, orașul ideal a fost unul care a reflectat cosmosul, pe de o parte, iar pe de altă parte, individul. Așa cum l-a descris în republica, orașul ideal, a fost unul bazat pe dreptate și virtute. A fost o formă de organizare socială și politică pentru a servi cetățenilor, urmând ca ei să trăiască în conformitate cu adevărurile universale.

Una din viziunile utopice provenite din ideile lui Platon este Atlantida. O posibilă interpretare a acesteia este faptul că a fost o critică adusă orașului Atena și instituțiilor sale. În Republica lui Platon, selecția păzitorilor orașului este o temă centrală, bazată pe argumentul că un oraș ideal necesită o elită capabilă să susțină aceste ambiții.⁸ De la această nevoie au rezultat toate considerentele relaționate cu selecția și educația elitei, și nu în ultimul rând modul în care societatea este structurată, legislația bazată pe drepturi și îndatoriri.

⁶ Dimensionarea orașului în ceea ce privește populația a fost discutată încă din antichitate. Platon a propus 5 040 drept număr ideal de cetățeni. Hippodamus considera că populația ar trebui să fie de minim 10 000 de persoane pentru a forma un habitat locuibil. Asemenea lui Platon, Aristotel considera că creșterea populației peste un anumit număr este sinonimă cu sărăcia și foametea deoarece rata de creștere a acesteia nu va corespunde cu viteza de dezvoltare. Acesta însă nu definește un număr ideal de locuitori.

⁷ Al-Farabi 2011

⁸ Platon 1993

În **Fig. 1** este prezentat planul Atlantidei. Aspectul circular funcționează ca o expresie a armoniei dintre aspectele materiale și spirituale ale cuvântului. Cercul – fiind o formă spațială perfectă – ar trebui să fie un cadru fizic pentru un sistem social ideal.

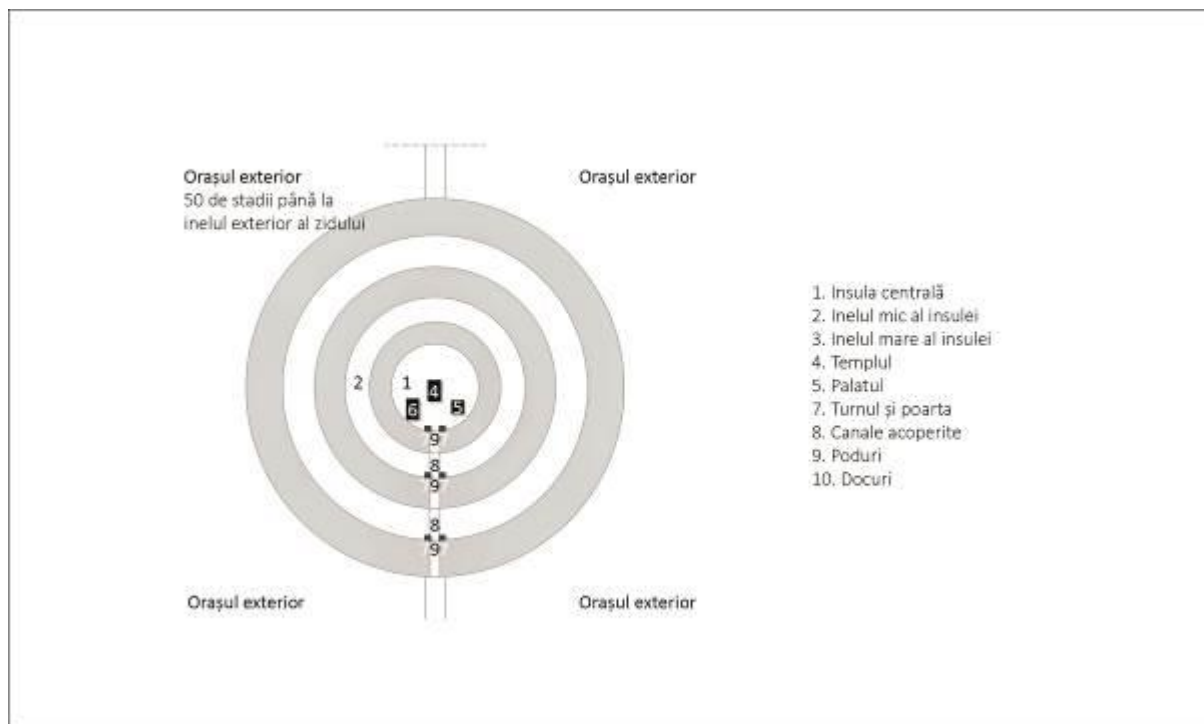


Fig. 1. Atlantida⁹.

Conform lui Platon, orașul ideal trebuie să fie bazat pe principii universale. Astfel, conducătorul ideal nu ar fi cineva ales de circumstanțe sau de privilegiu ci de chemarea interioară – *daimon*. Aristotel s-a bazat mult pe viziunile lui Platon însă a criticat natura idealistică a acestuia. Printre ideile comune putem enumera: ideea de pază (protecția), ideea de suficiență și rolul critic al legii. Ideile lui Platon și a lui Aristotel au fost figurate proeminent atât de St. Augustine cât și de Thomas Aquinas. Aceștia însă introduc un nou lemeent – dreptul divin. Ca urmare, accentul orașului ideal se mută de pe lumea aceasta pe lumea cealaltă. Cu toate acestea principiul ordinii sociale este mijlocul pentru a obține starea de fericire și astfel a atinge idealul.

3.2. Orașul după principii geometrice

În *De architectura*, Vitruvius propune un oraș ideal fondat pe salubritate, atins prin evitarea vânturilor dominante. Cu toate acestea factorul ordinii materiale nu poate fi separat de celelalte două componente, de această dată aparținând simbolicului: codul cosmic și codul estetic.

Vitruvius susține că arhitectura constă în ordine, dispunere, eunitate și distribuție. El definește *ordinea* ca reglarea corectă a măsurilor individuale ce este inseparabilă de proporție și alocată unui întreg rezultă în simetrie. Simetria este constituită din cantitate,

⁹ Schemă realizată de autor

mai exact alegerea modulului pentru un întreg și îmbinarea armonioasă a acestuia. *Disponerea* este poziționarea corectă a elementelor și realizarea calitativă a acestora. *Euritmia* face referire la efectul compoziției arhitecturale asupra ochiului uman. În cazul arhitecturii, o atenție deosebită trebuie acordată aparenței deoarece ochiul nu poate obține rezultate cu o acuratețe absolută - un exemplu ar fi iluziile optice. Astfel forma trebuie adaptată naturii sitului, deoarece aparența este diferită în funcție de distanță (aproape/departe), de poziție (sus/jos), de încadrare (închis/deschis) etc. Astfel euritmia poate fi înțeleasă că una din proprietățile simetriei. *Distribuția* este utilizarea potrivită a materialelor și a locației precum și un echilibru al costurilor. Astfel, distribuția include răspunsul architectural la nevoile utilizatorului.

Pentru Vitruviu, omul constituie amestecul dintre cele patru elemente: pământ, apă, foc și aer. Cele patru elemente cosmice sunt introduse de acesta în teoria planificării prin referire la topografia terenului (pământul), la ceață, îngheț și mlaștină (apă), temperatură (foc), și vânturi (aer). Astfel, echilibrul cosmic este asigurat de aceste elemente și în raport cu ele este asigurat și echilibrul formei orașului. Lagopolus afirmă că interpretarea descrierii lui Vitruvius se regăsește în renașterea în opera lui Alberti.¹⁰ Propunerea lui Alberti a fost fundamentală pentru modelul orașului ideal renascentist; cu toate acestea și alți arhitecți ai perioadei quattrocento au contribuit la modelul orașului ideal renascentist.

În timpul renașterii are loc o schimbare radicală, orașul nu mai este un instrument ci devine o operă de artă concepută, percepută și executată ca un întreg. Accentul nu mai este pus pe construcții ci mai degrabă pe efectele spațiale. Renașterea pune ființa umană în centrul universului. Astfel, cercetarea privind design-ul construcțiilor, a spațiilor publice, bazate pe proporții ritmate, se concentrează pe studiul asupra ființei umane. Aplicând principii matematice și cosmice, spațiul creat este unul la scară umană și întreg ansamblul are un efect de unitate.

În **Fig. 2** se poate observa planul Sforzindei, compus după un model radial: o stea, generată de intersecția a două pătrate rotite 45 de grade în interiorul unui cerc. Nucleul urban este delimitat de un șant circular. În cele 8 colțuri ale stelei sunt dispuse turnurile iar în marginile interne sunt dispuse accesele care converg spre piața centrală. Piața, de formă dreptunghiulară este mărginită de cele mai importante construcții civice: clădiri ce adăpostesc activități guvernamentale, administrative, religioase și economice. Filarete intenționa să marcheze centrul orașului circular Sforzinda cu un turn cosmic, simbolizând ciclul anului. Construit în centrul orașului, în cel mai înalt punct – turnul face trimiterea către principiul de *axis mundi*.

Astfel, natura a modelat corpul uman în conformitate cu simetria iar construcțiile trebuie să imite corpul urmând principiul simetriei. Prin urmare, legile naturii au un aspect simetric, ele dau corpului proprietatea simetrică și euritmă, mai exact o înfățișare grațioasă. Astfel, putem afirma că estetica derivă din legile naturii.

¹⁰ Lagopoulos 2009

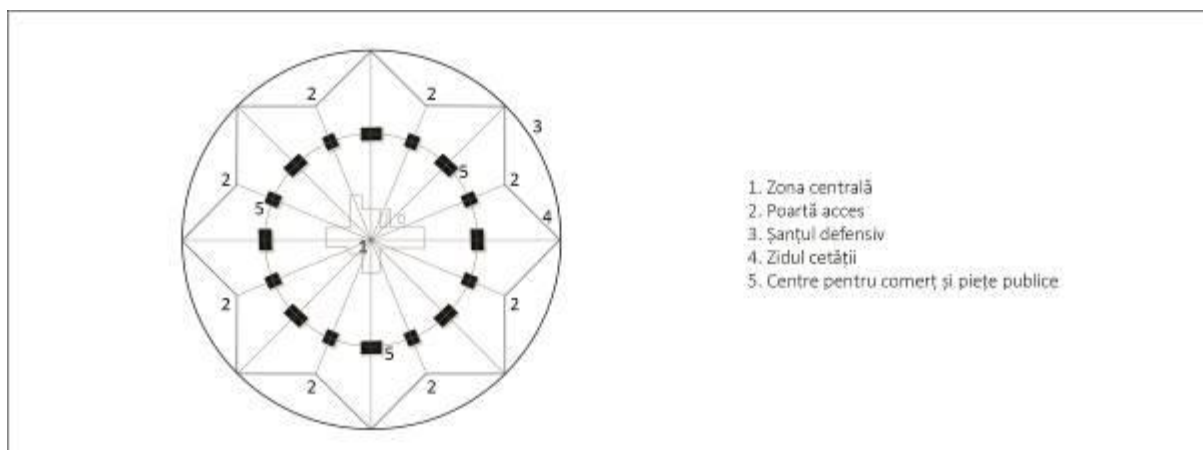


Fig. 2. Sforzinda¹¹.

Cele mai importante elemente care pot fi împrumutate din această perioadă sunt *atmosfera străzilor*, care este definită și ia formă în funcție de utilizare, scop și locație și *compoziția rutelor pedestre*, care se bazează pe reperde de ghidare și puncte de perspectivă.

Interpretând descrierile lui Vitruviu, Serilio extrage scene de stradă utilizând perspective geometrice. Aceste scene, imaginate pentru a reprezenta drama, reprezintă viziunile diferitelor tipuri de străzi care ar trebui să caracterizeze un oraș:

- Scena tragică: o scenă cu construcții publice în stil calsic
- Scena comică: o stradă rezidențială, cu portice și magazine în stil gotic;
- Scena satirică: o cărare prin pădure cu locuințe sub forma unor colibe;

Cele trei tipuri de stiluri reprezintă cele trei tipuri de viață urbană: viața oficială, viața privată și viața naturală.

Discuția de mai sus duce la următoarele concluzii cu privire la legile universale:

1. Legile naturii sunt legile care reglementează universal și au o origine divină;
2. Acestea sunt relaționate cu cele patru elemente cosmice;
3. Dinamic, acestea au o cauză naturală și de natură mecanică;
4. Static, constau în proporții cantitative și calitative, în numere cu proprietăți geometrice și în figure geometrice și calități ale acestora;
5. Ele reglează rotația planetelor, a stelelor, vânturile și terenul, lumea animal și vegetală, sănătatea și forma omului;
6. Ele trebuiesc imitate de lucrările omului: construcții și orașe
7. Reglează frumusețea corpului uman și prin extindere a orașului;

3.3. Orașul contrastelor. Principii de organizare socială și economică

Viziunile cu privire la orașul ideal au crescut considerabil după revoluția industrială. Răspândirea necontrolată a orașelor, a condițiilor de trai precare și a incapacității generale

¹¹ Schemă realizată de autor după Palestini 2017

de a rezolva aceste probleme, a atras atenția multor cercetători. Aceștia s-au concentrat pe caracteristicile sociale și economice dezirabile. Tulburările sociale au asigurat un impuls pentru continuarea căutării formei urbane care să satisfacă nevoile de bază. Organizarea spațială a devenit unul dintre ele mai importante elemente teoretice a noului model social apărut în sec al XIX-lea.¹²

În **Fig. 3** în planul utopic al lui Charles Fourier se găseșet design-ul unei megastructuri rezidențiale, mai exact un oraș întreg într-o singură clădire. Complexul format din clădiri conectate reprezintă o modalitate de comunicare între diverse părți ale acestei structuri. Accentul este pus pe importanța cooperării, a asocierii și a armoniei. Asemenea lui Owen și lui Saint-Simon, Fourier a căutat să raționalizeze și să eficientizeze relația dintre spațiile de muncă și de locuit.¹³

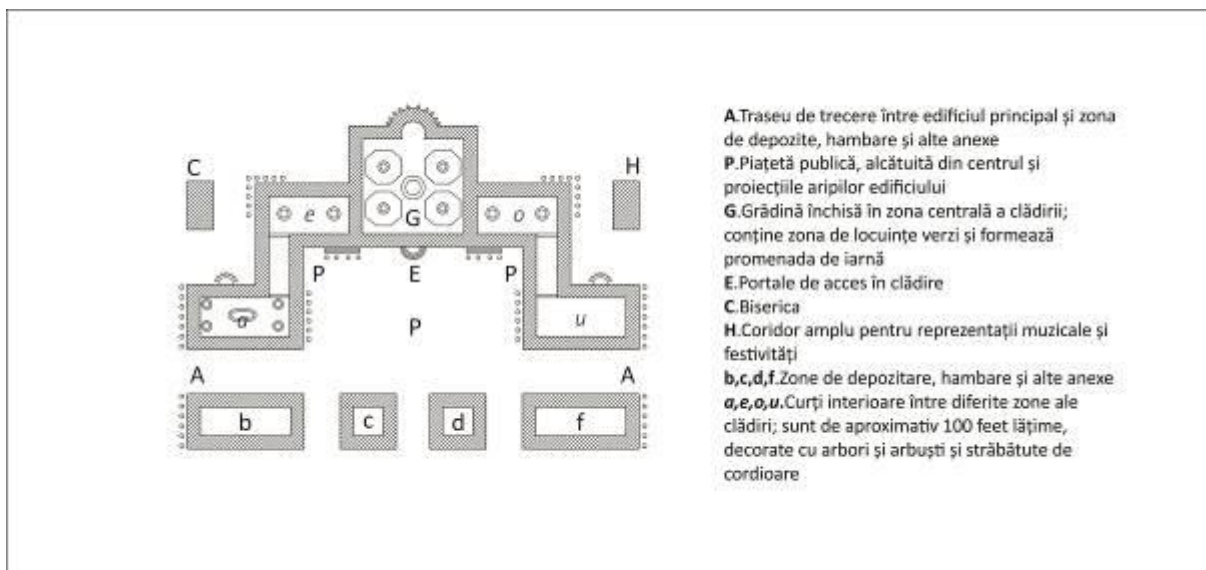


Fig. 3. Phalanstery¹⁴.

Redefinirea parametrilor prin crearea de noi legături au fost baza experienței urbane în orașele sec. al XIX-lea și al XX-lea. Astfel, clădirile și orașele în care se găsesc aceste clădiri au încercat să exprime mai mult decât suma părților. În loc ca ele să fie simple obiecte materiale, noile construcții doresc să atingă noi conexiuni: între utilizatori și elaboratori, între fluxuri de toate tipurile. Bazată pe interacțiunea socială a rezidenților, comunitatea ideală era văzută ca fiind dependentă de combinația dintre locuire, muncă și spațiu comunitar. Bineînțeles că aceasta a avut implicații arhitecturale asociate – megastructurile. Pe măsură ce idealul a avansat în timp, acesat a început să pară din ce în ce mai realizabil.

Principiile din spatele planificării urbane în sec. XX au fost influențate de 3 mari concepții: Orașul Grădină – de Ebenzer Howard, Le Corbusier – Ville Radieuse și Frank Lloyd Wright –

¹² Charles Fourier, Etienne Cabet și Robert Owen au fost cei mai celebri teoreticieni sociali. Căutarea lor pentru un model perfect de societate a devenit cunoscută sub numele de socialism utopic.

¹³ Acest principiu se găsește și în Orașul Ideal din Chaux a lui Ledoux

¹⁴ Schemă realizată de autor

Broadacre City. Toate aceste modele au inclus un element de utopie. Influențele acestora au setat direcțiile de planificare a orașelor, orașe orientate către nevoile sociale.

Ideile practicate inerent de modelele utopice după revoluția industrială au fost:

1. Procesul de geometrizare a țesutului urban ca expresie a unei forme spațiale perfecte;
2. Impusul de a reveni la natură pentru a permite locuitorilor orașului să beneficieze de zone verzi;
3. Regula creării de spații locative cu cele mai bune condiții de mediu și de sănătate;
4. Tendința de a separa spațial zonele orașului având funcțiuni diferite, dar creând, de asemenea diviziuni între diferite grupuri sociale;
5. Ideea de megastructuri de locuințe;

3.4. Noi termeni în relație cu orașul ideal

Într-un timp foarte scurt, problemele cu privire la sustenabilitate și dezvoltare durabilă au devenit parte din viața actuală.¹⁵ Cu toate că abordarea spațiului urban variază în funcție de autori, se pot identifica unele criterii comune.

Tabelul 1. Abordarea orașului în funcție de criteriul natural, social și tehnologic¹⁶.

Natura	Socialul	Tehnologia
Sustainable City (Orașul sustenabil)		Smart City (Orașul inteligent)
Eco City (Orașul Eco)	Liveable City (Orașul locuibil)	Digital City (Orașul digital)
Green City (Orașul verde)	Happy City (Orașul fericit)	
Orașul simbiotic	Compact City (Orașul compact)	
Orașul biofilic	Hallow City	

Un nou termen apărut este reziliența. Conceptul de reziliență a apărut prima dată în anii '70 în raport cu ecosistemele. Recent a devenit un concept cheie în urbanismul contemporan în contextul ecologic, economic și social. Reziliența se ocupă de capacitatea sistemelor de adaptare în schimbare. Cu toate că termenul nu a fost folosit atunci când Metabolismul¹⁷ a fost introdus în comunitatea internațională de la Conferința Mondială de Proiectare de la Tokyo, din 1960, concepția metaboliștilor a fost cea de reziliență din punct de vedere tehnic, socio-ecologic și cultural. O societate rezilientă implică reorganizarea sistemică pentru a realiza un echilibru între schimbare și conservare. Metaboliștii au abordat reziliența mai puțin ca un ecosistem ca răspuns la schimbare ci mai degrabă în ceea ce privește capacitatea de adaptare a societăților în perioade de criză.

O dată cu Metabolismul, reapar și termenii moderni. Rețeaua devine cea mai centrală problemă urbană – o formă organizatorică, dar și o imagine simbolică prezentând orașul ca o structură, organizație, flux, ca un întreg coerent într-o continuă schimbare.

¹⁵ Raportul Brundtland: Our Future Common – Comisia Mondială cu privire la Mediu și Dezvoltare (World Commission on Environment and Development – WCED) a fost publicat în 1987 și șase ani mai târziu a fost semnată Declarația de la Rio de peste 150 de țări (Națiunile Unite, 1993)

¹⁶ Tabel realizat de autor

¹⁷ Metaboliștii japonezi: Kiyonori Kikutake, Kisho Kurokawa, Fumihiko Maki, Masato Otaka, Noboru Kawazoe

Există șapte mari dimensiuni ce contribuie la realizarea calității urbane a vieții: calitatea mediului înconjurător, calitatea mediului fizic urban, calitatea mobilității urbane, calitatea socialului urban, calitatea psihologicului urban, calitatea economicului urban și calitatea politicului urban. Aceste dimensiuni sunt interrelaționate și dependente una de cealaltă după cum reiese și din **Fig. 4**.

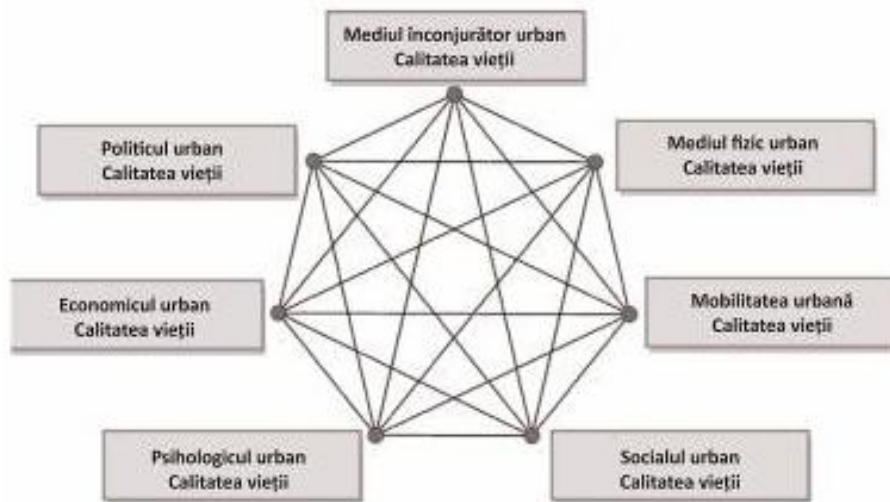


Fig. 4. Dimensiunile calității vieții – Forma Heptagonului¹⁸.

4. Concluzii

După cum am observat, una din caracteristicile de bază ale orașului ideal este multiplicitatea. Amploarea acestor viziuni este evidentă de-a lungul unui spectru de posibilități: de la transformarea radicală a zilelor noastre la cele mai subtile și alte versiuni nuanțate ale condițiilor prelevante ale orașului. Unul din aspectele cheie ale vizualizării idealului este dualitatea; viziunile de regulă sunt aluzive și evazive. În general, ele încearcă să sugereze modul în care oamenii pot trăi, munci și deplasa în timp ce niciodată nu pot fi traduse pe deplin în condiții construite.

Principiile provenite din diverse perioade istorice, revizuite și actualizate, pot fi folosite pentru a construi unele viziuni care, unificate, pot forma o viziune generală cu privire la orașul viitorului. Sugestia de bază este de a răsturna situația și de a relua disponerea omului în centrul designului urban.

Din moment ce nu e posibil să ne gândim să ne întoarcem la mici așezări, pentru a recupera compactitatea urbană și pentru a depăși expansiunea urbană necontrolată, pare că soluția ar fi să ne îndreptăm spre orașe policentrice, unde fiecare centru este un cartier de dimensiuni adecvate, cu caracter propriu, care prezintă diverse funcțiuni, un centru al său, străzi pline de activități și care este susținut de un transport fiabil și eficient.

¹⁸ Serag 2013, p. 89

Referitor rolul străzii, un principiu este gândirea acesteia ca multifățetată. Diversele roluri pe care strada le joacă sunt legate nu doar de componente de trafic, dar și de multe alte aspecte cum ar fi: caracteristicile structurii urbane, activitățile sociale, caracteristicile ecologice și factorii economici. Asemenea mixitate necesită un design de stradă divizat în diverse moduri, în funcție de relevanța uneia sau mai multor funcțiuni – așa cum este bine definit de arhitectii renașterii. Un principiu privind rețeaua urbană stradală ar trebui să aibe la bază un oraș la ritmul și scara omului.

6. Listă de referințe bibliografice

- Al-Farabi, A.N. (2011), *La Ciudad Ideal*, Editura Tecnos Editorial S.A.
- Eaton, R. (2002), *Ideal Cities Utopianism and the (Un)built Environment*, Editura Thames&Hudson, Londra
- Kruft, H.W. (1989), *Städte in Utopia: Die Idealstadt vom 15. bis zum 18. Jahrhundert zwischen Staatsutopie und Wirklichkeit*, Editura Beck, München
- Platon (1995), *Legile*, Editura IRI, București
- Platon (1993), *Opere*, Editura Științifică, București
- Platon (1993), *Republica*, Editura Antet, București
- Rousneau, H. (2010), *The Ideal City*, Editura Routledge, Londra
- Murray, J., Simpson, J. Weiner, E., *Oxford English Dictionary*, Editura Oxford University Press, 1928
- Palestini, C. (2017), „Imagination and Images: from the treatise to the Digital Representation. Sforzinda and the Bridges in the Inda Valley”, în *International and Interdisciplinary Confrence IMMAGINI? Image and Imagination between representation, Communication, Education and Psychology*, 27-28 noiembrie 2017, Brixen – Italia.
- Lagopoulos, A.P. (2009). „The semiotics of the Vitruvian city”, **2009**, 193-251
- Serag, E.D.H. Shalaby, A. Farouh, H.E. Elariane, S.A. (2013). „Principles of urban quality of life for neighborhood” *HBRC Journal*, **9**, 86-92
- Schalk, M. (2014). „The Arhitecture of Metabolism. Inventing a Culture of Resilience” *Arts*, **3**, 279-297